

ASIA Poliisin ja tuomioistuimen virheellinen menettely televalvonta-asiassa

ASIAN VIREILLETULO

Päijät-Hämeen käräjäoikeuden laamanni on oikeuskanslerille 28.4.2017 osoittamallaan kirjeellä ilmoittanut Hämeen poliisilaitoksen oikeusyksikön saattaneen hänen tietoonsa, että kahdessa käräjäoikeudessa käsitellyssä televalvonta-asiassa olisi menetelty virheellisesti.

Hämeen poliisilaitoksen rikoskomisario oli tutkinnanjohtajana esittänyt kahden salakuljetuksesta epäillyn osalta Päijät-Hämeen käräjäoikeudelle televalvontaa koskeneet vaatimukset. Käräjäoikeus oli käräjätuomarin kahdella päätöksellä ratkaissut asiat vaatimusten mukaisesti myöntäen luvat kohdistaa televalvontaa kysymyksessä olleisiin teleosoitteisiin. Sittenmin oli ilmennyt olevan perusteltua aihetta epäillä, että asioiden käsittelyssä oli tapahtunut virhe, koska salakuljetuksesta voidaan rikoslain mukaan tuomita rangaistukseksi enintään kaksi vuotta vankeutta, mutta televalvonnan edellytyksenä on pakkokeinolain mukaan rikos, josta voidaan tuomita vähintään neljä vuotta vankeutta.

SELVITYS

Käräjäoikeuden laamanni on liittänyt yllä mainittuun kirjeeseensä käräjätuomarilta pyytämänsä selvityksen. Käräjätuomarille on lisäksi varattu ennen tämän asian ratkaisua tilaisuus antaa lisäselvityksensä siltä osin kuin kyse on käräjäoikeuden menettelystä. Käräjätuomari on ilmoittanut, ettei hänellä ole lisättävää laamannille antamaansa selvitykseen.

Siltä osin kuin kyse on poliisin menettelystä, asiassa on hankittu tutkinnanjohtajana toimineen rikoskomisarion (nyk. ylikomisario) selvitys sekä Poliisihallituksen lausunto.

RATKAISU

Lähtökohtia

Pakkokeinolain 10 luvun 6 §:ssä säädetään televalvonnasta ja sen edellytyksistä seuraavasti:

”Televalvonnalla tarkoitetaan tunnistamistietojen hankkimista viestistä, joka on lähetetty 3 §:ssä tarkoitettuun viestintäverkkoon kytketystä teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen osoitteeseen tai laitteeseen sekä teleosoitteen tai telepäätelaitteen sijaintitiedon hankkimista taikka teleosoitteen tai telepäätelaitteen käytön tilapäistä estämistä. Tunnistamistiedolla tarkoitetaan sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 8 kohdassa tarkoitettua tilaajaan tai käyttäjään yhdistettävissä olevaa viestiä koskevaa tietoa, jota viestintäverkoissa käsitellään viestien siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi.

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa televalvontaa rikoksesta epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, jos epäiltyä on syytä epäillä:

- 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdystä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;
- 3) teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehdystä, automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneesta luvattomasta käytöstä;
- 4) seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä, lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin tai parituksesta;
- 5) huumausainerikoksesta;
- 6) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta, kouluttautumisesta terrorismirikoksen tekemistä varten, terroristiryhmän rahoittamisesta tai matkustamisesta terrorismirikoksen tekemistä varten;
- 7) törkeästä tulliselvitysrikoksesta;
- 8) törkeästä laittoman saaliin kätkemisestä;
- 9) panttivangin ottamisen valmistelusta; taikka
- 10) törkeän ryöstön valmistelusta.”

Rikoslain 46 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan joka ilman asianmukaista lupaa taikka muuten tuontia tai vientiä koskevien säännösten tai määräysten vastaisesti tuo tai yrittää tuoda maahan taikka vie tai yrittää viedä maasta tavaraa, jonka tuonti tai vienti on kielletty tai edellyttää viranomaisen lupaa tai tarkastusta, on tuomittava salakuljetuksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Valtion virkamieslain 14 §:n 1 momentin mukaan virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä.

Selvää yllä mainittujen säännösten perusteella on, että käsillä olevassa tapauksessa kysymyksessä olevien televalvontalupavaatimusten perusteena ollut epäilty rikos (salakuljetus, josta säädetty ankarin rangaistus on vankeutta enintään kaksi vuotta) ei ole täyttänyt televalvontaluvan myöntämisen edellytyksiä (epäiltyä ei ole ollut syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, eikä kyse ole ollut pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n 2 momentin 2-10 kohdissa luetelluista rikosepäilyistä).

Hankitusta selvityksestä

Sekä ylikomisario että käräjätuomari myöntävät antamissaan selvityksissä menetelleensä edellä selostettujen säännösten perusteella virheellisesti, ylikomisario esittäessään tutkinnanjohtajana kahden salakuljetuksesta epäillyn osalta käräjäoikeudelle televalvontaa koskeneet vaatimukset ja käräjätuomari myöntäessään televalvontaluvat tutkinnanjohtajan vaatimusten mukaisesti. Ylikomisario ja käräjätuomari toteavat olevansa tapahtuneesta pahoillansa.

Ylikomisario toteaa selvityksessään tarkemmin, että televalvonnan vaatiminen on kuulunut hänen perustehtäviinsä ja ehkä tästä syystä hän oli muiden työkiireidensä vuoksi luottanut tässä kyseisessä tilanteessa Salpa-järjestelmään. Ylikomisarion mukaan Salpan pitäisi järjestelmänä estää sellaisen salaisen pakkokeinon vaatimisen, joka ei nimikkeen puolesta ole mahdollista. Ylikomisario myöntää kuitenkin menetelleensä virheellisesti, kun hän luotti järjestelmään, eikä tarkastanut salakuljetuksen osalta asiaa lainsäädännöstä.

Poliisihallitus toteaa lausunnossaan, että Salpa-järjestelmään on luotu toimintoja, jotka ohjaavat käyttäjiänsä asiakirjojen oikeassa täyttämässä sekä varmistavat toimenpiteiden lainmukaisuuden. Poliisihallituksen mukaan mainitusta huolimatta televalvontavaatimukseen rikosnimikettä valittaessa alasetovalikkoon oli tätä tarkoitusta varten laaditulle lomakkeelle jäänyt rikosnimike (salakuljetus), joka ei täyttänyt pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n käytön edellytyksiä. Ylläpitäjä on sittemmin Poliisihallituksen mukaan poistanut järjestelmästä tämän epäkohdan.

Käräjätuomari kertoo selvityksessään pyrkineensä olemaan huolellinen ja tarkastamaan televalvonnan edellytykset rutiininomaisesti joka kerta. Näin erityisesti, kun hän kertomansa mukaan oli viime vuonna ryhtynyt viiden vuoden tauon jälkeen käsittelemään televalvonta-asioita. Miksi näin ei ollut kysymyksessä olevassa tapauksessa tapahtunut, on käräjätuomarin mukaan ollut hänelle käsittämätöntä. Käräjäoikeuden laamanni tuo puolestaan lausunnossaan esille muun ohella käräjätuomarin tapahtuma-aikaisen vaikean työtilanteen.

Laillisuusvalvontakäytännöstä

Eduskunnan oikeusasiamies on päätöksessään 8.11.2017 (dnro 13/2/16) ottanut kantaa tapaukseen, jossa televalvontalupa niin ikään oli vaadittu ja myönnetty virheellisesti.

Kyseisessä tapauksessa oli saadun selvityksen perusteella epäilty sekä törkeää vapaudenriistoa että lapsikaappausta. Poliisin tekemässä televalvontalupavaatimuksessa oli epäilyksi rikosnimikkeeksi kirjattu lapsikaappaus, vaikka poliisin tarkoitus oli ollut hakea lupaa tutkittavana olleen törkeän vapaudenriiston perusteella. Osaltaan tähän virheeseen oli oikeusasiamiehen päätöksen mukaan johtanut se, että Salpa-järjestelmä oli vastoin tarkoitustaan sisältänyt mahdollisuuden hakea televalvontalupaa lapsikaappauksen perusteella, vaikka tämä ei ole lainmukaista. Televalvontalupavaatimusta oli perusteltu niin, että perusteiden mukaan oli mahdollista, että kysymys olisi epäilyistä törkeästä vapaudenriistosta. Näin ollen näytti siltä, että kysymys oli ”klikkausvirheestä” eikä asiassa ollut vaadittu (ja saatu) televalvontalupaa sellaisen rikoksen selvittämiseen, johon lupaa ei tosiasiallisesti ole lain mukaan mahdollista saada.

Päätöksessään esittämänsä perusteella oikeusasiamies piti poliisin menettelyn osalta riittävänä saattaa käsityksensä huolellisesta menettelystä televalvontaluvan laatineen rikosylikonstaapelin ja vaatimuksen tarkastaneen ja allekirjoittaneen rikoskomisarion tietoon.

Televalvontaluvan myöntäneen käräjätuomarin menettelyn osalta oikeusasiamies totesi muun ohella seuraavaa:

OIKEUSKANSLERINVIRASTO

”Totean, että tuomioistuimen roolissa pakkokeinoasioissa – aivan erityisesti salaisten pakkokeinojen osalta – korostuu kansalaisten perusoikeuksien turvaaminen. Koska pakkokeinon kohde ei ole läsnä (eikä edes tietoinen asiasta), on tuomioistuimen selvittämisvelvollisuus käsitykseni mukaan erityisen korostunut sen selvittämiseksi, ovatko edellytykset vaaditun pakkokeinon käytölle olemassa. Eräs tärkeä seikka asian selvittämisessä on luonnollisesti sen kontrollointi, että kysymyksessä on sellainen rikos, jonka selvittämiseen vaadittua keinoa saa käyttää. Se, että poliisin vaatimuksessa on virhe, ei käsitykseni mukaan lainkaan vähennä tuomioistuimen vastuuta asiassa.”

Vaikka oikeusasiamiehen arvioimassa tapauksessa kysymyksessä oli tosiasiaa ollut törkeä vapaudenriisto, jonka selvittämisessä televalvonnan käyttö on mahdollista, piti oikeusasiamies mainituin tavoin tuomioistuimen roolista lausumansa johdosta tuomioistuimen huolimattomuutta vakavampana kuin poliisin. Oikeusasiamies kiinnitti televalvontaluvan myöntämisestä päättäneen käräjätuomarin vakavaa huomiota huolellisuudesta ja tuomioistuimen roolista salaisten pakkokeinojen käsittelyssä lausumaansa.

Arviointi

Oikeusturvakysymykset ovat salaisten pakkokeinojen erityisluonteesta johtuen korostuneen tärkeitä niin pakkokeinojen kohteiden kuin ylipäättään järjestelmän uskottavuuden kannalta. Salaisen pakkokeinon käytön vaatiminen ja myöntäminen tapaukseen, jossa sen käyttö ei lain mukaan ole sallittua, on lähtökohtaisesti vakava virhe.

Oikeusasiamiehen arvioimassa tapauksessa näytti oikeusasiamiehen mukaan siltä, että kysymys oli poliisin tekemästä ”klikkausvirheestä” eikä asiassa ollut vaadittu (ja saatu) televalvontalupaa sellaisen rikoksen selvittämiseen, johon lupaa ei tosiasiaa ole lain mukaan mahdollista saada. Käsillä olevassa tapauksessa ylikomisarion menettelyä ei nähäkseni voida luonnehtia samalla tavoin ”klikkausvirheeksi”, koska selvää on, että asiassa on vaadittu (ja saatu) televalvontalupa sellaisen rikoksen selvittämiseen, johon lupaa ei ole lain mukaan mahdollista saada. Pidän näin ollen ylikomisarion huolimattomuutta lähtökohtaisesti vakavampana kuin poliisin huolimattomuutta oikeusasiamiehen arvioimassa tapauksessa. Korostan kuten oikeusasiamies, että vaikka telepakkokeinoasioiden hoitamista varten on luotu tekninen Salpa-järjestelmä, on viime kädessä virkamiehen vastuulla, mitä tietoja hän järjestelmään syöttää. Se, että järjestelmä on sallinut käyttää lainvastaisesti rikosnimikettä, jonka kohdalla televalvonta ei ole mahdollista, ei poista virkamieheltä edellytettävää vaatimusta menetellä huolellisesti.

Käsillä olevassa tapauksessa kyse on selvityksen perusteella ollut inhimillisestä, toimijaketjussa kertautuneesta sinällään selvästä virheestä. Virhe on ollut jo poliisin televalvontalupavaatimuksessa, mikä on ollut omiaan edesauttamaan virheellisen ratkaisun syntymistä käräjäoikeudessa. Selvää kuitenkin on, että poliisin menettely ei poista käräjätuomarin vastuuta varmistua siitä, että poliisin televalvontalupavaatimus on lainmukainen. Erityisesti päätettäessä salaisten pakkokeinojen käytöstä tuomioistuimen rooli kansalaisten perusoikeuksien turvaajana korostuu.

Hankitussa selvityksessä tuodaan toisaalta esille, että televalvontaluvan myöntämisen virheellisyydestä oli ilmoitettu televalvontojen kohteena olleille henkilöille sekä asian uudelle tutkinnanjohtajalle ja syyttäjälle, siinä tarkoituksessa, että saatuja televalvontatietoja ei käytettäisi. Saadut televalvontatiedot oli sittemmin hävitetty, eikä siis vaaraa näyttäisi olevan siitä, että virheellisesti vaaditun ja myönnetyn televalvontaluvan perusteella saadut televalvontatiedot voisivat vaarantaa rikoksesta epäiltyjen oikeusturvan mahdollisessa syyteharkinnassa ja asioiden tuomioistuinkäsittelyssä.

OIKEUSKANSLERINVIRASTO

Asiaa kokonaisuutena arvioiden katson riittäväksi toimenpiteeksi kiinnittää ylikomisarion vakavaa huomiota televalvontaa koskevien säännösten noudattamiseen.

Siltä osin kuin kyse on Salpa-järjestelmässä olleesta epäkohdasta, asia ei sen sijaan anna aihetta enempiin toimenpiteisiin, koska epäkohta on Poliisihallituksen mukaan sittemmin poistettu.

Yhdyn oikeusasiamiehen edellä selostetuin tavoin tuomioistuimen roolista salaisten pakkokeinojen käsittelyssä esittämiin yleisiin näkökohtiin ja korostan, että käräjätuomari vastaa antamansa ratkaisun lainmukaisuudesta. Pidän kerrotun perusteella käräjätuomarin menettelyn virheellisyyttä tapauksessa vakavampana kuin poliisin. Annan tämän vuoksi käräjätuomarille valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain 6 §:n 1 momentissa tarkoitettua huomautuksen hänen lainvastaisesta menettelystään televalvontaluvan myöntämisessä.

Toimenpiteet

Kiinnitän ylikomisarion vakavaa huomiota televalvontaa koskevien säännösten noudattamiseen.

Annan käräjätuomarille valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain 6 §:n 1 momentissa tarkoitettua huomautuksen hänen lainvastaisesta menettelystään televalvontaluvan myöntämisessä.

Näissä tarkoituksissa lähetän päätökseni ylikomisariolle ja käräjätuomarille.

Jäljennös päätöksestä lähetetään tiedoksi Hämeen poliisilaitokselle, Poliisihallitukselle, Päijät-Hämeen käräjäoikeudelle ja eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Apulaisoikeuskansleri

Mikko Puumalainen

Esittelijäneuvos

Markus Löfman

OIKEUSKANSLERINVIRASTO
